

بررسی روند احیا بافت های با ارزش تاریخی در ارتقا معماری معاصر ایران

مهدی باقری*: دانشجوی دکتری معماری، واحد پروفسور حسابی، دانشگاه آزاد اسلامی، تفرش

Bagherimahdi547@gmail.com

میترا کلانتری: استادیار گروه معماری، واحد پروفسور حسابی، دانشگاه آزاد اسلامی، تفرش

Mitra582001@yahoo.com

چکیده

یکی از مباحث اصلی و جنجال برانگیز در فضای معماری و شهرسازی امروز کشور، موضوع حفظ بناهایی با ارزش تاریخی و دیدگاه های متفاوت درباره چگونگی حفظ این فضاها و ساختمان های ارزشمند قدیمی است که گاه اختلاف نظرها و دیدگاه های متفاوت در مورد نگرش به این مقوله که در برخی موارد از حیطه مباحث معماری و شهرسازی فراتر رفته و در حیطه مسائل اجتماعی سیاسی داخل می شود. از سویی میراث تاریخی در واقع صورت ظاهری و کالبد فرهنگی است که فرهنگ رکن و اساس هر جامعه پیشرفته را تشکیل میدهد. امروزه مداخلات شهری مبتنی بر اصولی چون فرهنگ، تقویت طراحی شهری و میزان مشارکت گروه های اجتماعی انجام می گیرد که سعی در حرکت به سمت همه جانبه گرایی و پایداری دارد. در این پژوهش با بیان این مسئله مواجه هستیم که آیا بوسیله احیا آثار ارزش تاریخی می توان باورهای فراموش شده ای که این آثار از آنان برخاسته اند را جان تازه ای بخشید و سیر باز ایستاده هنر این سرزمین را با احیای فرهنگی دوباره به حرکت درآورد. روش تحقیق در این مقاله توصیفی- تحلیلی است. هدف اصلی در این پژوهش نیز یافتن الگویی است که بر اساس راهکارهای پیشنهادی در حوزه شهرسازی، معماری و مرمت بتواند مبنایی برای ارتقا معماری معاصر ایران باشد. انتظار می رود این مقاله مبنایی برای ارزیابی قابلیت در احیا بناهای با ارزش تاریخی در جهت پیوندی ناگسستنی بین معماری، فرهنگ و هویت گذشته به کمک دستاوردهای فرهنگی، هویت امروز و پشتوانه ای برای معماری و هویت و فرهنگ فردای این مرز و بوم باشد. نتایج این تحقیق نشان می دهد که احیا بافت های با ارزش تاریخی در ارتقا معماری معاصر ایران دارای مقیاس های متفاوتی هستند و از طرح های کلان شهری در بافت تاریخی یک شهر تا مداخلات کوچک معماری در یک بنای تاریخی را شامل می شوند. این مقاله در پی یافتن دستورالعمل هایی جامع جهت احیا بافت های شهری در مقیاس تاریخی می باشد، به گونه ای که ضمن حفظ و ارتقای ارزش های موجود در زمینه تاریخی، بتوانند بیان کننده روح زمان در معماری معاصر نیز باشند.

واژگان کلیدی: احیا، فرهنگ گرایی، حفاظت و توسعه، چالش های معماری معاصر

مقدمه

در قرن بیست و عصر صنعتی شدن، شهر و فضاهای شهری در سیر تحول و فرایند رشد و شکل گیری خود به تبع تحولات و جریانهای ناشی از اندیشه جهانی مدرنیته لیبرال، دستخوش تغییرات و دگرگونی های بزرگی شد. در این روند، رابطه گذشته و کنونی فضاهای شهری از هم گسسته شد و ارتباط معنی دار بین انسان و محیط سکونت، فاصله و شکاف افتاد. در بعد جهانی، شکل شهر و محیطه ای انسان ساخت به سمت متحدالشکل شدن، بی چهره گی، شباهت، عام شدن، عدم تشخیص و تمایز، استاندارد شدن و جهان شمولی حرکت کرد و در بعد محلی نیز چپستی فضاهای شهری، تحت تأثیر طرح های شهری جنبش مدرن، مورد پرسش قرار گرفت و دستخوش تغییرات جدی شد. حال در گذار از عصر مدرن به پسامدرن، رجوع به خویشتن و بازشناسی ملل در گستره جهانی، معیاری در رقابت بپذیری شهری شده است و تکامل از رویکرد جهانی سازی؛ به معنای ممزوج شدن فرهنگ جوامع به سوی جهانی شدن به عنوان یک فرایند خودآگاه که به دنبال حفظ، تنوع و تکثر فرهنگی است، افزایش یافته است. در این بین، مزیت نسبی شهرهای کهن، وجود عناصر ملموس و ناملموس فرهنگی است که در کالبد قشیدی شهر تجسد یافته و دارای جذابیت های ادراکی و تجربی است. بافت و ابنیه تاریخی، مانند هر پدیده فیزیکی، در گذر زمان، دچار اضمحلال و فرسودگی میشوند و نیازمند حفاظت و نقش آفرینی متناسب زمانه معاصر هستند. نقش آفرینی آنها در ساختار کل شهر به عنوان عناصر زنده و پویای شهری، مستلزم نگاه دارایی مبنا به این عناصر ارزشمند است. از این رو با توجه به آنکه بافت تاریخی شهر به عنوان سرمایه فرهنگی مکان دارای ارزشهای ماهوی و عارضی متعددی؛ نظیر ارزش اجتماعی، معنوی، اصالت، زیباشناختی، سیاسی، اقتصادی و ... است.

بافت تاریخی شهرها بازتاب کننده فرهنگ تاریخ و هویت جمعی هستند و سرمایه های بالقوه و نهفته ای به منظور جذب گردشگران و بهره مندی های فرهنگی و بازنمایی ارزش های فراموش شده بومی در ارتقا معماری معاصر محسوب میشوند، که با آمدن الگوهای جدید از زندگی اجتماعی منجر به از دست رفتن تدریجی جاذبه های زندگی سنتی و اهمیت این بافتها در هسته های مرکزی و تاریخی شهرها شده است (کریستین ۱۳۹۵ ص ۸۳). واقعیت این است که در دوره ای از تاریخ، مراکز شهری مرکز تجمع جمعیت و اقامت، گذران اوقات و تعاملات مدنی بود، اما با گذر زمان با ترک فعالیتها از مرکز به سمت پیرامون و متعاقب آن جابجایی و اسکان جمعیت در پیرامون به تدریج کهنگی و زوال اجتماعی، اقتصادی و کالبدی به مراکز شهری روی آورد (اسدی پیمان و همکاران، ۱۳۹۹ ص ۵۰) و این آسیب ها با تضعیف نقش فرهنگی بافتهای تاریخی، به زدودن و از بین رفتن خاطرات جمعی و افول حیات شهری در بافتهای تاریخی منجر گردیده است. بافت های تاریخی، واقعیت انکارناپذیر شهرهایی به شمار میروند که واجد پیشینه تاریخی هستند. عضو و عرصههایی از شهر که در زمانی نه چندان دور به حیات خود ادامه میدادند و پذیرای رفت و آمدها و دادوستدهای مادی و معنوی مردمان آن روزگار بودند. به عبارت دیگر « بافتهای کهن شهری مکانی خالق و زنده برای درک موقعیت انسان در جهان و پیوند او با گذشته اند، مکانی برای دگرگونی محیط تغییر نگاه به زندگی حال و آینده » است (رجبی، ۱۳۹۷ ص ۵۲). اهمیت و ضرورت حفظ بافت تاریخی به عنوان بخش نمادین و هویت ساز شهر و به جهت شناخت سیر تحول و تکامل تاریخ شهر، حفظ هویت و اصالت شهر، بیان سرگذشت و دوران گذشته بر حیات شهری همواره مدنظر بوده است. با توجه به توان و جاذبه های تاریخی بافتهای قدیمی در محلات شهرها، احیا این گونه بافت ها در شهرها یک امکان قوی برای بسیاری از شهرهایی میباشد که بر اساس آن احیاء بافتهای تاریخی میسر میشود. این اقدام ضمن حفاظت از محلات باارزش تاریخی اقدامی در راستای بهبود توان اقتصادی شهرها، احیاء محلات تاریخی و بازآفرینی شهری در این محلات خواهد بود و باعث ارتقا معماری شهرها در عصر حاضر خواهد شد.

ضرورت انجام تحقیق

یکی از مهم ترین معضلات شهرها بافت های ناکارآمد و فرسوده شهری است. مشکلات عدیده ای که فرسودگی بافت در ابعاد مختلف برای مدیریت شهری و مسولان پیش آورده، ابتدا از نظر فرسودگی کالبدی و نارسایی ابتدایی ترین زیرساخت های شهری ناشی میشود. در پی آن، جابجایی جمعیت و جایگزین شدن جمعیت مهاجر و ناهمگن، و به طور کلی جایگزین شدن اقشار نازل اجتماعی در این محله ها که گسترش ناهنجاری های مختلفی از قبیل ناهنجاری های اجتماعی، مشکلات فرهنگی و گاه مشکلات سیاسی، از پیامدهای عمده ای هستند که همگی در فرسودگی و ناکارآمدی بافت های فرسوده شهری ریشه دارند.

بافت های فرسوده نوعی بیماری در ساختار مناطق شهری محسوب می شوند و عوامل زیادی در آنها دخیل اند که از آن میان می توان به عدم پیروی از یک برنامه منسجم، عوامل کالبدی، عملکردی، زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره اشاره کرد. تأثیر مخرب هر یک از عوامل فوق سبب کاهش ارزش های کمی و کیفی محیط زیست در محدوده هایی از شهر می گردد و با نزول ارزشهای سکونتی - عملکردی در این قبیل محدوده ها، امر بهسازی و نوسازی متوقف می گردد و فرسودگی و ناکارآمدی بر آنها مستولی می گردد. بدین ترتیب بافت های فرسوده و ناکارآمد شهری بازتابی از تأثیر عوامل مخرب می باشند که برای برخی از ساکنان غیر قابل سکونت و باعث گریز آنان از این مناطق می گردد. بافت های فرسوده اگر چه به خودی خود به عنوان یک معضل شهری مطرح میشوند، اما در حقیقت پتانسیل بالقوه ای میباشند که میتوان با شناسایی، برنامه ریزی و اجرای دقیق به یک فرصت خوب تبدیل شود.

مهمترین جنبه های اهمیت، ضرورت و اهداف بهسازی و نوسازی شهری را به شرح زیر میتوان برشمرد:

- بهسازی ونوسازی شهری بدنبال تامین کارایی مطلوب، عدالت، کیفیت محیطی، ایمنی و امنیت، بهداشت، آسایش و زیبایی فضاهای شهری است
- بهسازی ونوسازی شهری در مراکز قدیم شهری میتواند رابطه تاریخی- فرهنگی مردم را با گذشته خویش به نحوی ملموس تر برقرار سازد، گذشته ای که امروز در حال تحول و تکامل است و نه تکرار.
- رشد و گسترش شهرها در چند دهه اخیر بویژه در کشورهای جهان سوم از جمله، موجب گسترش بافتهای خودرو و به عبارتی دیگر اسکان های غیر رسمی و شهر سازی نامتناسب با نیازهای زمان حاضر شده است، از اینرو بهسازی ونوسازی شهری بسیار ضروری است.
- گسترش و رشد شهرهای جهان سوم، از جمله ایران در نیم قرن اخیر بسیار زیاد و بی رویه بوده و به اصول و روشهای سالم سازی شهری ضمن حفظ هویت فرهنگی و ملی بسیار ضروری است که اندیشمندان رشته های گوناگون باید بدان بپردازند
- نوسازی و بهسازی شهر دارای ابعاد گوناگونی است. از جمله بهسازی و نوسازی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، اداری و بطور کلی فرهنگی است، به عبارتی دیگر حفظ هویت و حیات شهری در نوسازی و بهسازی باید همه جانبه باشد.

سوالات اساسی تحقیق

- ۱- چگونه با احیا آثار ارزش تاریخی می توان باورهای فراموش شده ای که این آثار از آنان برخاسته اند را جان تازه ای بخشید و سیر باز ایستاده هنر این سرزمین را با احیای فرهنگی دوباره به حرکت درآورد.
- ۲- چگونه می توان با باززنده سازی آثار با ارزش تاریخی به ارتقاء معماری معاصر ایران کمک کرد.

پیشینه تحقیق

اولین سمینار مربوط به بافتهای تاریخی در ایران به سال ۱۳۵۰ ه.ش در دانشگاه تهران تحت عنوان "اولین سمینار مرمت بناها و شهرهای تاریخی" تشکیل گردید. اهم نتایج این سمینار بدین شرح است: ۱- تأکید بر شناخت جامع از وضع مراکز تاریخی ایران. ۲- تأکید بر اهمیت جایگاه حفاظت و مرمت بناها و شهرهای تاریخی در نظام توسعه، علاوه بر بعد فنی و فرهنگی آن. ۳- تأکید بر ضرورت تدوین ضوابط حفاظت. از سال ۱۳۶۵ نیز در وزارت مسکن و شهرسازی وقت، دفتری به نام دفتر بهسازی بافتهای تاریخی تشکیل شد که محصول آن ارائه طرحهای ویژه همراه ضوابط مربوطه در راستای حفاظت از بافتهای چند شهر تاریخی بود. متعاقباً در سال ۱۳۶۷ سمینار مداوم حیات در بافت قدیم شهرهای ایران به همت گروه مرمت دانشگاه علم و صنعت، در این دانشگاه برگزار گردید و مجموعه مقالاتی متمرکز بر ارزشهای موجود در بافتهای تاریخی در سال ۱۳۷۲ به چاپ رسید. مهمترین نتایج این سمینار به شرح زیر است:

۱- لزوم توجه به نابسامانی های کالبدی و اجتماعی بافتها.

۲- لزوم همکاری کلیه نهادها و مشارکت مردم.

۳- لزوم تشکیل نهادهای جدید در بافت تاریخی.

۴- لزوم نقد فعالیتهای انجام شده.

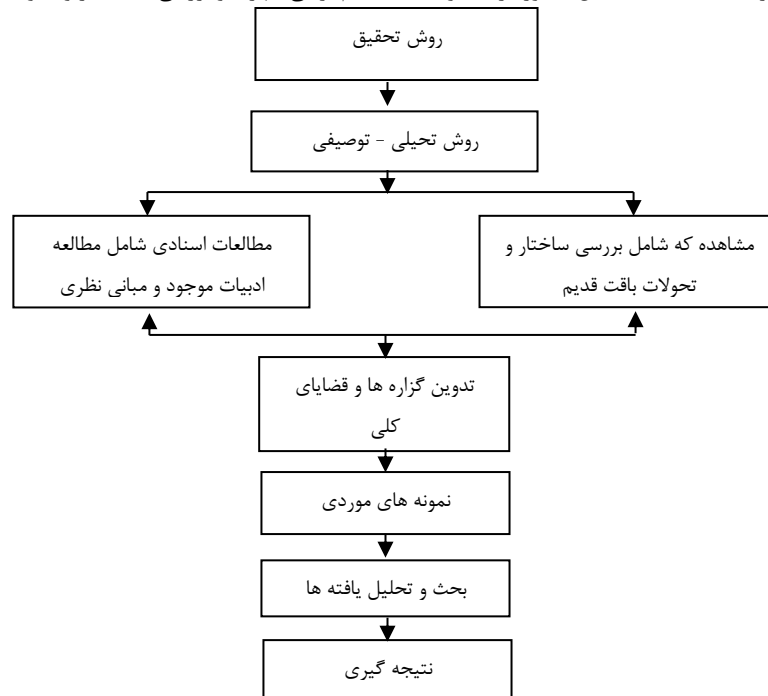
۵- لزوم تشکیل مرکز مطالعاتی برای حفاظت و احیای بافتهای تاریخی.

در مقاله ای تحت عنوان "مروری بر سیاستهای توسعه پایدار محله ای با رویکرد دارایی مبنا و تأکید بر سرمایه های اجتماعی و کالبدی" محصول نهایی قابل استفاده چنین است که با توجه به مفهوم توسعه پایدار محله ای در رویکرد دارایی محور میتوان نتیجه گرفت که انسجام سرمایه های اجتماعی و کالبدی محلی، راه حلی عملی در جهت توسعه پایدار محله ای است و این توسعه محله ای، در نهایت به بهبود واقعی کیفیت زندگی مردمان منجر خواهد شد (رضازاده، ۱۳۶: ۱۳۸۸). در مقاله دیگری با عنوان "تدوین مدل مفهومی تحقق پایداری بافتهای تاریخی با رویکرد راهبردی برنامه ریزی بازآفرینی" آمده است که: بازآفرینی بافتهای تاریخی به طور کلی نیازمند اقدامات مؤثر و متناسب با شرایطی است که بافت با آن مواجه است، زیرا هرکدام از بافتهای فوق در شرایط پایدار، نسبتاً پایدار و گاه ناپایدار قرار میگیرند (سلطانزاده، ۱۳۹۶ص ۶۸).

احیا یافت های با ارزش تاریخی یک بار برای همیشه رخ نمی دهد بلکه امری است مداوم که در نهایت می بایست به سیستمی خود جوش تبدیل شود. این امر آنی و سریع نیست بلکه فرایندی حساس و پیچیده است که نیاز به طراحی برنامه های هدفمند کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت دارد و برای دست یابی به ساماندهی و احیای موفقیت آمیز، به شناخت دقیق بافت با ارزش و کل سیستم شهر و نظام منطقه ای نیاز است. نوآوری این پژوهش بر این پایه استوار است که با ارائه الگوی مناسب در جهت باز زنده سازی، ضمن حفظ سرمایه های شهری (میراث درون بافتها) به ویژه مرفولوژی بافت های با ارزش (که اغلب نادیده انگاشته می شود) از هدر رفتن سرمایه مادی جلوگیری و به ارتقا معماری معاصر با رویکرد توسعه نرم کمک کند.

روش پژوهش

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق روش تحلیلی-توصیفی است و برای جمع آوری اطلاعات، از روش اسنادی استفاده شده است. در مواردی که اطلاعات تکمیلی مورد نیاز بوده، از روشهای دیگر مانند مشاهده شامل حضور در محدوده بافت قدیم برخی شهرها و بررسی ساختار و تحولات انجام شده است.

نمودار شماره ۱- ساختار کلی روش پژوهش (منبع: نگارندگان)

مفهوم احیاء و انواع آن

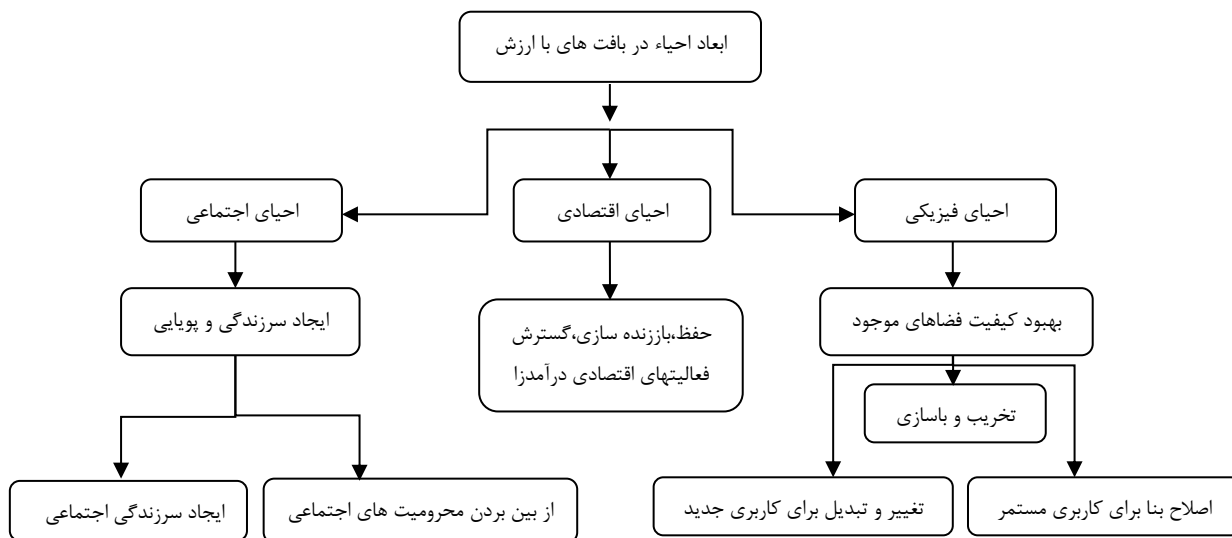
این واژه به معنای یگانگی بخشیدن به همه بخش های از میان رفته اثر یا سازمان فضایی است، که بتوان کلیت خدشه دار شده را از نو ایجاد کرد (پرویزی و همکاران، ۱۳۹۵). به سخن دیگر، احیاء یا بازگشت به بنا، مجموعه یا فضای شهری اولیه، سبب بازگرداندن حالت وجودی، ذاتی و اصلی به بنا، مجموعه یا فضای شهری می گردد. این عمل بر مبنای احترام به کیفیت قدیمی بنا و بر مستندات اصیل آن استوار است (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۲، ص ۹). احیاء در جوامع صاحب فرهنگ و تاریخ، هنگامی مطرح می شود که کارکرد سنت، ناقص یا متوقف شده باشد. به عبارت دیگر، ضرورت روی آوردن به «احیاء» بر این اساس است که سنت، وظیفه خود را انجام نمی دهد و کارکرد آن در جامعه دچار وقفه شده است و باید از طریق آگاهی بر امکانات سرزمینی و نیازهای معاصر جامعه با برنامه ریزی همه جانبه، فقدان کارکرد سنت را جبران کرد (پوراکبری و همکاران، ۱۳۹۶). کاوش در سیر شناخت ارزش ها در آثار تاریخی نشان می دهد که ضرورت احیاء از عینی به ذهنی و از ملموس به ناملموس در حرکت اند (سامانیان، حجت و محتشم، ۱۳۹۶).

اصطلاح احیاء شهری به وسیله «هویت»، به عنوان یک برنامه طراحی شده برای دستیابی به اهدافی چون بهسازی یک ناحیه به وسیله رساندن ساختمان های موجود به یک استاندارد قابل قبول، نگهداری به وسیله حفاظت ساختمان های اداری ارزش، نگهداری و تخریب و پاکسازی ساختمان هایی که فرسوده شده اند، ارائه شده است (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۱). از منظری دیگر، می توان احیاء را به معنای اقداماتی مبتنی بر برنامه ریزی دانست که برای بهبود فعالیت های اجتماعی و اقتصادی و اجتماعی منطقه ای که عملکرد اصلی خود را از دست داده، دست به توانبخشی اقتصادی و اعطای عملکرد هماهنگ با نیازهای روز می زند. تلاش برای مقابله با فرسودگی، به منظور افزایش عمر مفید بناها را باید جزئی از روند احیاء دانست. در این تلاش، هدف رفع ناسازگاری میان فرسودگی ناشی از خدمات ارائه شده از سوی بافت و نیازهایی است که دیدگان امروزی مشاهده می کنند (مهدوی نژاد و جوانرودی، ۱۳۹۰، ص ۷۰). منشاء این ناسازگاری، بافت شهری «فیزیکی» و با تغییر فعالیت های «اقتصادی» در این بافت است. احیاء محله های تاریخی شهری، هم نوسازی بافت فیزیکی و هم استفاده اقتصادی فعال یا بهره برداری از بناها و فضاها را شامل می شود و هر یک از این اقدامات می تواند مقدمه دیگری باشد. همچنین برای تکمیل موفقیت آمیز احیاء، باید احیاء اجتماعی هم صورت بگیرد، زیرا قلمرو همگانی، ساختاری فیزیکی و همچنین اجتماعی است و فضاهای شهری یا حضور مردم زنده شده و سرزندگی و پویایی خود را به دست می آورند (مهدوی نژاد، ص ۵۹). همچنین وجود مردم و تعاملات اجتماعی خود راهی برای پایداری احیاء صورت گرفته است. در نهایت، خواهیم دانست که اصطلاح احیاء بافت، به عنوان امری همه جانبه گرا و جامع، در شکل درست خود، فرآیندی پویا و توانمند می باشد که هدف آن بازگرداندن فعالیت و سرزندگی به محلات است و برای رسیدن به این هدف در سه بعد کالبدی، اقتصادی، و اجتماعی، به بهسازی و نوسازی کالبدی، بهسازی اقتصادی و رونق بخشی حضور مردم و تعاملات اجتماعی صحیح می پردازند. ابعاد احیاء شامل احیاء فیزیکی، احیاء اقتصادی و احیاء اجتماعی است (دببا و همکاران، ۱۳۷۷).

احیای فیزیکی: هر چند شاید بتوان بطور غریزی یا درونی حس کرد که محله ای تاریخی احیا شده است؛ لکن این امر تنها از بعد کیفی مشخص می شود و در واقع هیچگونه مدخل سحر آمیزی که از آن طریق بتوان به تجربه ادعا کرد که احیا تحقق پذیرفته است، وجود ندارد. البته احیا، سه بعد دارد که اگر در این ابعاد موفق عمل کند، می توان عمل احیا را بطور نسبی انجام شده در نظر گرفت. بهبود کیفیت بناهای تاریخی موجود در یک منطقه فرض شده مستلزم توجه به برخی ابعاد فرسودگی بناهای آن و رفع آنهاست. برای بالا بردن میزان بهره برداری از یک بنا در غالب احیای فیزیکی سه شیوه وجود دارد: تخریب و بازسازی، اصلاح بنا برای کاربری مستمر و تغییر و تبدیل برای کاربری جدید (همان، ص ۱۹).

احیای اقتصادی: منظور از احیای اقتصادی مراکز شهری، حفظ، بازنده سازی و گسترش فعالیتهای اقتصادی موثر و درآمد زا در مراکز شهری است که در گذشته اهمیت اقتصادی داشته اند؛ اما با توجه به گسترش مراکز دیگر، این اهمیت بیرنگ شده است هرچند افزایش کیفیت فیزیکی محله های تاریخی اهمیت دارد، باید به ضرورت همزمان بهره برداری هدفمند از آن نیز توجه کرد. بدون بهبود اقتصادی نمیتوان بهبود فیزیکی را حفظ کرد. فضاهای تاریخی را باید کاربری هایی دربرگیرند که امکان سرمایه گذاری همیشگی و مورد نیاز را برای بازآرایی و حفاظت بناها تامین کنند.

احیای اجتماعی: هر محله تاریخی که از لحاظ اجتماعی عملیات احیای موفقی در آن انجام شده باشد، مکانی است سرزنده و پویا، بنابراین از اهداف احیای اجتماعی محله ایجاد محیطی است جذاب و مکانی مناسب برای ماندن به میزان خلافاکاری و جرم نیز در آن کاهش یافته باشد. حضور مردم، فضا را به مکان معنای خاص خود بدل می کند و آن را به بخشی زنده، پویا و منظم از شهر تبدیل می نماید. از راهبردهای رسیدن به این هدف می توان به افزایش «سرمایه اجتماعی» (همان، ص ۴۲) از بین بردن «محرومیت های اجتماعی» و ایجاد «سرزندگی اجتماعی» اشاره کرد.

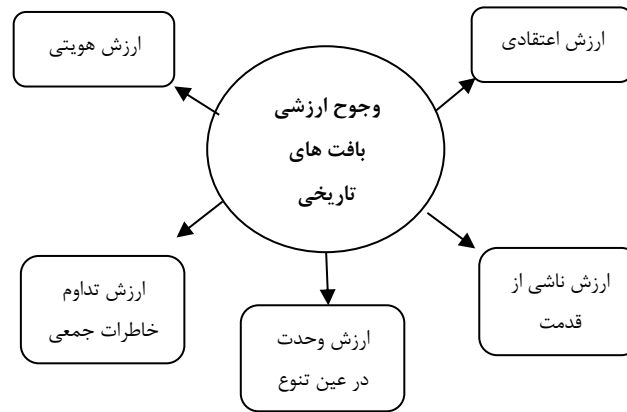

نمودار شماره ۲- ابعاد احیاء در بافت های با ارزش شهری (حنای و پورسراجیان، ۱۳۹۱، تنظیم از نگارندگان)

بافت های با ارزش شهری

بافت های تاریخی و فرهنگی شهرها، آثار گرانبهایی از فرهنگ، دانش معماری و شهرسازی بومی اند و به عنوان جزئی از هویت اجتماعی هر کشوری تلقی می شوند (SGN, 2012). این بافت ها در شهرهای ما ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی را به نمایش می گذارند که طی سالیان دراز آن ها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده اند (Lehmann, S, 2018). بررسی سیر تحولات منشورها و توافق نامه های بین المللی در حوزه بناهای تاریخی نشان داده است که بافت تاریخی به عنوان یک بستر، مورد مطالعه شهرسازی، حفاظت و معماری است (APA, 2016). این بافت ها در شهرهای ما ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی را به نمایش می گذارند که طی سالیان دراز آن ها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده اند. بناهای تاریخی ماندگار دارای قابلیت های بالفعل و بالقوه اند. حفظ هویت شهرها بهترین روش برای بیان تاریخ و هویت ملی هر کشور است (مهدی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸). بافت های تاریخی و فرهنگی شهرها، آثار گرانبهایی از فرهنگ، دانش معماری و شهرسازی بومی اند و به عنوان جزئی از هویت اجتماعی هر کشوری تلقی می شوند (مهدی نژاد و همکاران، ۱۳۹۶). بافت تاریخی قبل از هر چیز، بافت شهری است و راهکار شهرسازی باید بر ساختارهای جدید ناظر باشد. به علاوه، ساختارهای جدید را نیز باید در قالب گونه های توسعه شهری دانست که ریشه در شهرسازی دارد (قره بگلو، نژاد ابراهیمی و اردبیلی، ۱۳۹۸). معرفی معماری معاصر و افزودن لایه تاریخی مرتبط به آن لایه های تاریخی موجود از وظایف معمار در طراحی داخل بافت شهری تاریخی است (Macdonald, 2018, 13). بافت های شهری با ارزش تاریخی، به علت دارا بودن ارزش های بالقوه و بالفعل خود، با وجود فرسودگی های مختلف، مورد توجه ویژه قرار می گیرند و برای احیای آنان تلاش می شود. می توان ارزش های آثار تاریخی را به دو دسته اصلی یعنی «ارزش های ماهوی» و «ارزش های عارضی» تقسیم کرد (Listokin, D, 2015). ارزش های ماهوی اثر که از دو کیفیت زمانی آن آفرینش و تداوم تاریخی اثر منتج شده است، خود در قالب دو دسته از ارزش ها شامل «ارزش های تاریخی» و «ارزش های فرهنگی» شناسایی می شود (هاشم نژاد، ۱۳۸۲). ارزش های عارضی نیز که به زمان

احصای اثر به منزله میراث فرهنگی تعلق دارند، با عنوان ارزش های روز شناسایی می شوند. به این ترتیب، ارزش های اثر تاریخی، به سه دسته اصلی «ارزش های تاریخی»، «ارزش های فرهنگی» و «ارزش های روز» تقسیم می شوند. ارزش های فرهنگی به مجموعه ای از ارزش های آثار گفته می شود که، به مرور زمان در آنها به ودیعه گذاشته شده و بدین سان به مثابه کیفیاتی پیوسته و مداوم، از سیر تاریخی اثر و قدمت آن حاصل شده اند. (حناچی و پورسراجیان، ۱۳۹۱، ص ۱۱-۱۴) این وجه ارزشی آثار، در قالب «ارزش اعتقادی»، «ارزش هویتی»، «ارزش ناشی از قدمت»، «ارزش تداوم خاطرات جمعی» و «ارزش وحدت در عین تنوع» شناخته می شود.

نمودار شماره ۳- وجه ارزشی بافت های تاریخی (منبع: نگارندگان)

الف) ارزش اعتقادی: باورها و اعتقادات بشری، مفاهیمی ریشه دار هستند که در زمان های مختلف در قالب کالبد مادی آثار تجلی یافته اند. ارزش های اعتقادی به واسطه تقدس و تعلق خاطر مردم، ارزشی مضاعف به آثار تاریخی می بخشند. از سوی دیگر، آثار نیز محل مناسبی برای تداوم و عرضه و اینگونه ارزش ها و پایداری آنها می شوند.

ب) ارزش هویتی: ارزش های هویتی، در محدوده کوچکی از اجتماعات انسانی معنا می یابند و بر فرهنگ بومی، قومی یا ملی استوار هستند.

پ) ارزش ناشی از قدمت: آثار تاریخی به سبب قدمت و تداوم تاریخی شان، ناخود آگاه در نظر انسان، محترم و محبوب جلوه می کنند. از سر گذاردن سال های دراز، ماندگار و پابرجایی، حضور در بطن بسیاری از وقایع و خاطرات تجدید ناپذیر و در داشتن مجموعه ای بی انتها از پیام ها و نشانه های پیدا و پنهان از نسل های گذشته عواملی هستند که همواره به برانگیختن عواطف انسانی در اولین برخورد با آثار می انجامد.

ت) ارزش تداوم خاطرات جمعی: همانطور که می دانیم، مردم در فضاهای معماری و شهری زندگی می کنند و با آنها خو می گیرند؛ نسبت به آنها احساس تعلق پیدا میکنند؛ در گفتگوهای روزمره، درباره آنها صحبت می کنند؛ به واسطه آنها آدرس می دهند و حتی در فرهنگ عامه بر اساس آنها ضرب العمل می سازند و مفهوم، خلق می کنند. در هر حال، آثاری که در ذهن مردم به عنوان «خاطرات جمعی» وجود دارند؛ مکان ها و فضاهای معماری و شهری که در جایگاه وقوع اتفاقات ویژه و برجسته ای در تاریخ بوده اند؛ آثاری که در اذهان عموم به مردم به عنوان «یادمان»هایی تاریخی نقش بسته اند و سایر آثار از این دست همگی دارای ارزش هستند. البته پایداری و تداوم این خاطرات به عنوان ارزش، از طریق تداوم زندگی آثار مادی و کالبدی تاریخی میسر خواهد شد.

ث) ارزش وحدت در عین تنوع: بناها و بافت های تاریخی ما، زائیده اتحاد و هماهنگی و معماری، شهر سازی و هنرهای وابسته به آنهاست که این اتحاد، ریشه در وحدت درونی هنرمندان آنها دارد؛ چیزی که فقدان آن در دوره حاضر، سبب بروز انواع آشفتگی ها و ناهماهنگی ها در معماری بناها و فضاهای شهری ما شده است (مهدوی نژاد و مشایخی، ۱۳۸۹). علاوه، کیفیات معماری بسیاری از فضاهای شهری امروز ما، فقط در اثر ساخت تعدادی بناهای بهم پیوسته ایجاد شده و اغلب به گونه ای تصادفی و بدون اندیشیده مشخص پدید می آیند. علاوه بر وحدت و هماهنگی میان معماران، که رکن اصلی و حیاتی در وحدت و هماهنگی آثار معماری گذشته بوده است، (حناچی و پورسراجیان، ۱۳۹۱، ص ۱۱-۱۶) میان معماران و ارباب سایر هنرها و فنون مرتبط نیز این اتحاد درونی به گونه ایی بوده است که آثار برجای مانده از آنها با یکدیگر، این تصور را در ذهن مخاطب ایجاد می کند که گویی کل اثر، محصول کار یک نفر و اثر هنرمندی واحد است که این مقوله سعی دارد به جای تجزیه ارزش ها، نگاه چندجانبه به ارزش های مختلف و وجوه چندگانه یک منظر را در خود داشته باشد (احمدی، ابوئی و ندیمی، ۱۳۹۶).

مصادیق

ایران مانند سایر کشورهای در حال توسعه، در راستای سیاستهای توسعه (برون گرا)، از ابتدای قرن معاصر، خود را ناگزیر از ایجاد تغییرات وسیع در سیمای فیزیکی و بافت کالبدی شهرها (بافت های قدیم کنونی) دید. هدف از انجام این اقدامات، عمدتاً در پاسخ به احساس نیاز به انطباق هرچه بیشتر ساختار شهر و زیرساختهای آن با تحولات و نوآوری های جهان توسعه یافته بود که در آن زمان، به شدت دولتها و کشورهای در حال توسعه را تحت تأثیر و مجذوب خود ساخته بود (انصاری و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۸). در دوران معاصر ایران خصوصاً بعد از سال ۱۳۵۷ با تغییر سیاست ناگهانی و کوتاه مدت سازمان میراث فرهنگی از حفاظت و احیای تک بناها

به حفظ و بارزنده سازی بافت‌های شهری با ارزش، در ۱۰ شهر تاریخی، اصفهان، تهران، تبریز، سمنان، شیراز، قزوین، کاشان، کرمان، همدان و یزد، دفاتر محور فرهنگی - تاریخی با اهداف کلی پژوهش، معرفی، حفاظت و احیاء این محورها در اداره میراث فرهنگی شهرهای یاد شده تشکیل شد که به رغم شروع به نسبت خوب، متأسفانه به دلایل متعدد از جمله مشکلات قانونی، عدم تخصیص بودجه کافی، تغییر مجدد سیاست سازمان و بازگشت به استراتژی توجه به تک بناها، نبود پشتیبانی کافی از این دفاتر، محدودیتهای چهارچوب بوروکراتیک اداری و ... که متأسفانه در اندک زمانی، بیشتر آنها یا به کلی تعطیل شدند و یا به شکل نیمه فعال باقی ماندند. در کشور ما در فاصله یک ربع قرن از اولین روزهایی که موضوع مرمت شهری به بیانی علمی فنی به میان آمده است و تا امروز آنچه که بر بافت کالبدی شهرهای تاریخی ایران گذشته جای تأمل دارد. در سالهای پایانی ربع قرن مذکور آنچه شنیده و خوانده و دیده می شود. جای زیادی برای بحث دارد. بخش وسیعی از بافت های کالبدی شهرهای کهن کشور یکباره جای خود را به شهرسازی تعویضی می دهند. تجربه ای که ده ها سال پیش در زمان پهلوی اول در این باب داشته ایم و نتایج منفی و بازتاب بحث انگیز آن را دیده ایم. در جدول زیر به بعضی از فعالیتهای احیا و نوسازی در برخی از شهرهای ایران در دوره پس از انقلاب ۱۳۵۷، اشاره شده است.

مراکز با ارزش تاریخی ایران	سال اجرا	اقدامات انجام شده	داده های اسنادی با توجه به اقدامات انجام شده
نابین	طرح هادی ۱۳۶۰	طرح مرمت و آماده سازی آب انبارها برای کارکردهای جدید شهری تعمیر و توسعه اماکن مذهبی تحت پوشش اداره اوقاف توسعه پارکینگ ها در اماکن ویژه برای توسعه آینده بافت تاریخی	
سمنان	طرح جمع بافت تاریخی ۱۳۷۲ (بخش شمالی بازار و محله ناسار)	جایگزینی کارکردهای شهری به جای کارکردهای محله ای و زیر محله ای اضافه کردن قطبهای فرهنگی در منطقه احیای بازار از طریق بازگرداندن مفهوم اصیل و فرهنگی آن افزایش خدمات شهری در بازار با افزایش تراکم و استقرار سایر خدمات شهری احداث پارکینگ در محله هایی با امکان دسترسی راحت به مجموعه و بازار	
قم	طرح روانبخشی و بهسازی اطراف حرم مطهر ۱۳۷۱	احیای ارزشهای تاریخی، مذهبی و کارکردی حرم و پیرامون آن با ترمیم از هم گسیختگی ناشی از ملاحظات جدید در بافت شهر تجهیز حرکاتی و تأسیساتی مرکز شهر با تأکید بر رفع مشکلات ترافیک و ساماندهی شبکه رفت و آمد سواره و پیاده بهسازی فرسودگی کالبدی محلات پیرامونی حرم با اتکاء به تحلیل روابط فضایی بافت تاریخی	مزیت رقابتی، ایجاد ارزش های منحصر به فرد، افزایش بهره وری، جذابیت شهری، هویت متمایز و تصویر ذهنی مثبت از مکان
تبریز	طرح محور تاریخی - فرهنگی تبریز (محدوده بازار)	ایجاد ارتباط بین قطبهای با ارزش محور مانند مسجد علیشاه، دروازه باغمیشه و ... با بازار حفظ هویت بازار از طریق رفع مشکلات حاصل از احداث خیابانهای واقع در محدوده تأکید بر احیای محلات قدیمی و ارتباط مجدد بین محله ها که بر اثر احداث معابر در طرحهای گذشته، از یکدیگر گسیخته است. ارایه عملکرد خدماتی و تجاری جدید الاحداث.	
شوشتر	طرح بافت تاریخی	عرضه اماکن مناسب برای واحدهای تجاری و خدماتی در معابر امکان نماسازی مناسب شهری در قطعات با ارزش ردیف دوم تفکیکی تأمین پارکینگ مناسب و تأمین محورهای فرعی (جمع کننده محلات) و دسترسی های اصلی، به منظور حفظ معابر بافت تاریخی و تأمین هزینه مرمت بافت از طریق فروش اماکن تجاری و خدماتی	

جدول شماره ۱- مشخصات برنامه های احیای برخی از شهرهای ایران پس از انقلاب مأخذ: کار گروهی - دانشجویان دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی تهران: ۱۳۷۴ (با تغییر و اصلاح)

یافته ها

براساس فرایند پژوهش، مفاهیم دسته بندی و سپس مقوله بندی شدند. داده های اسنادی حاکی از آن بود مزیت رقابتی، ایجاد ارزش های منحصر به فرد، افزایش بهره وری، جذابیت شهری، هویت متمایز، تصویر ذهنی مثبت از مکان، شرط لازم در ارتقای معماری معاصر تحت عنوان ارزش آفرینی به بافت های تاریخی تلقی می شود.

عوامل مؤثر بر رقابت پذیر شهری تمام ظرفیت ها، دارایی ها و سرمایه های شهری در ابعاد اقتصادی، زیرساختی، اجتماعی و زیست محیطی است که با عامل خلاقیت اثرگذاری آنها افزایش می یابد. بدین جهت دو مقوله خلاقیت و سرمایه شهری به عنوان ابزارهای رقابت پذیری در فرآیند احیا بافت های با ارزش تاریخی تعریف شده اند. راهبردهای ارتقا رقابت پذیری شهری تحت عنوان برند سازی، بازاریابی و دیپلماسی شهری به عنوان ابزارهایی برای رسیدن به هدف خود استفاده می کند.

مقاله	مفاهیم	شرط لازم رقابت پذیری
ارزش آفرینی منحصر به فرد	مزیت رقابتی / خلق ارزش منحصر به فرد،	شرط لازم رقابت پذیری
	افزایش بهره وری	
	جذابیت های شهری / منحصر به فرد بودن / هویت متمایز / تصویر ذهنی مثبت	
سرمایه های شهری	عوامل اقتصادی: نوآوری و خلاقیت، تنوع اقتصادی، سرمایه گذاری، سرمایه انسانی، امنیت اقتصادی، راحتی شروع کسب و کار	عوامل مؤثر بر رقابت پذیری شهری
	عوامل سیاسی اجتماعی: کیفیت زندگی، تصمیم گیری و نوع حاکمیت (حکمرانی ملی و محلی)، ارتباطات داخلی و خارجی عوامل زیربنایی: کیفیت مکان، امنیت مکان، زیرساخت ارتباطی	
خلاقیت	نوآوری و انعطاف پذیری	راهبردها رقابت پذیری شهری
	خلاقیت	
برند سازی شهری	برند سازی شهری	راهبردها رقابت پذیری شهری
	بازار یابی شهری	
	دیپلماسی شهری / سیاستهای عمومی و ارتباطات بین المللی	

بحث و تحلیل یافته ها

با وجود پیشینه تاریخی شهرهای ایرانی بررسی وضعیت شهرها در ارتباط با احیای مرمت شهری و معماری معاصر و تحولات که در طی چند دهه ی اخیر تاکنون رخ داده و سنجش و ارزیابی تجربه مرمت شهری در ایران و با توجه به ویژگی های مشترک شهرهای ایرانی، استفاده از تجارب عملی شهرهای ایران در زمینه جلوگیری از مشکلات و آشنایی با مسائلی که بافت های تاریخی با آن روبرو می باشند ضروری است. استفاده از معیارهای مثبت و پرهیز از ابعاد منفی تجارب فوق جهت برخورد با بافت های تاریخی نیز امری ضروری است (مهدوی نژاد و دیگران، ۱۳۹۲ ص ۸۵). بررسی ساختاری شهرهای کهن ایرانی در موارد متعدد حاکی از وجود نظامی استوار در سازمان فضایی و عملکردی این شهرها می باشد. اغلب شهرهای ایرانی به لحاظ قدمت تاریخی دارای بافت های تاریخی می باشند. بررسی و شناخت شهرسازی سنتی ایرانی و تجربیات بدست آمده از طرح های مرمت شهری این شهرها را از یک پشتوانه غنی تجربی نیز برخوردار خواهد نمود (شایگان، ۱۳۷۰ ص ۷۲). اکثر شهرهای ایران در سالهای اخیر تحت تاثیر شهرنشینی شتابان و مسایل حاصل از آن قرار گرفته است و محلات قدیمی مرکز شهر بعنوان خاستگاههای اولیه سکونت گزینی در شهر که دارای سمبلهای شهرنشینی می باشند و نشانه هایی از اصالت و هویت شهر را در آغوش دارند دچار فرسودگی کالبدی، فرهنگی و ذهنی شده اند. و نقاط بیرونی بیش از پیش توسعه می یابند و در جهت توسعه شهری ارزشها و امکانات بافتهای مرکزی شهر فراموش شده و یا نادیده انگاشته می شوند (انصاری و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۵۹). با توجه به مشکلاتی که دامنگیر این بافتهاست و نبودن کاربریهای عمومی که رونق و پویایی را در درون بافتها بوجود آورده باعث شده که یک حالت رکود و مردگی بر جو این محلات حاکم باشد و کمتر افرادی رغبت به ساخت و ساز در این محلات می نمایند و آن عده ای هم از ساکنان این محلات که از نظر مالی قدرت بیشتری دارند و مایل به پذیرش فرهنگ جدید بوده اند در چندساله اخیر از این محله ها خارج شده و در قسمتهای دیگر شهر سکنی گزیده اند که این مهم بیشتر شامل مناطق جدید شده است که از لحاظ هویتی از مبنایی برخوردار نبوده اند (مظفر، بهزادفر، راست بین ۱۳۹۶).

با توجه به اهمیت تاریخی و فرهنگی بافت های تاریخی، انجام طرح های روانبخشی ضروری می نمود، که در این دوره مطرح و به اجراء درآمد. از مسائلی عمده در امر روانبخشی ایجاد هماهنگی بین بافت فرسوده و یا در شرف فرسودگی با بافت های زنده و فعال شهری ایران می باشد. برای رسیدن به هدفهایی جهت باززنده سازی یا احیاء شهرهای مورد اشاره شده فوق، اقدامات ذیل که در قالب جدول ارائه شده ضروری می باشد.

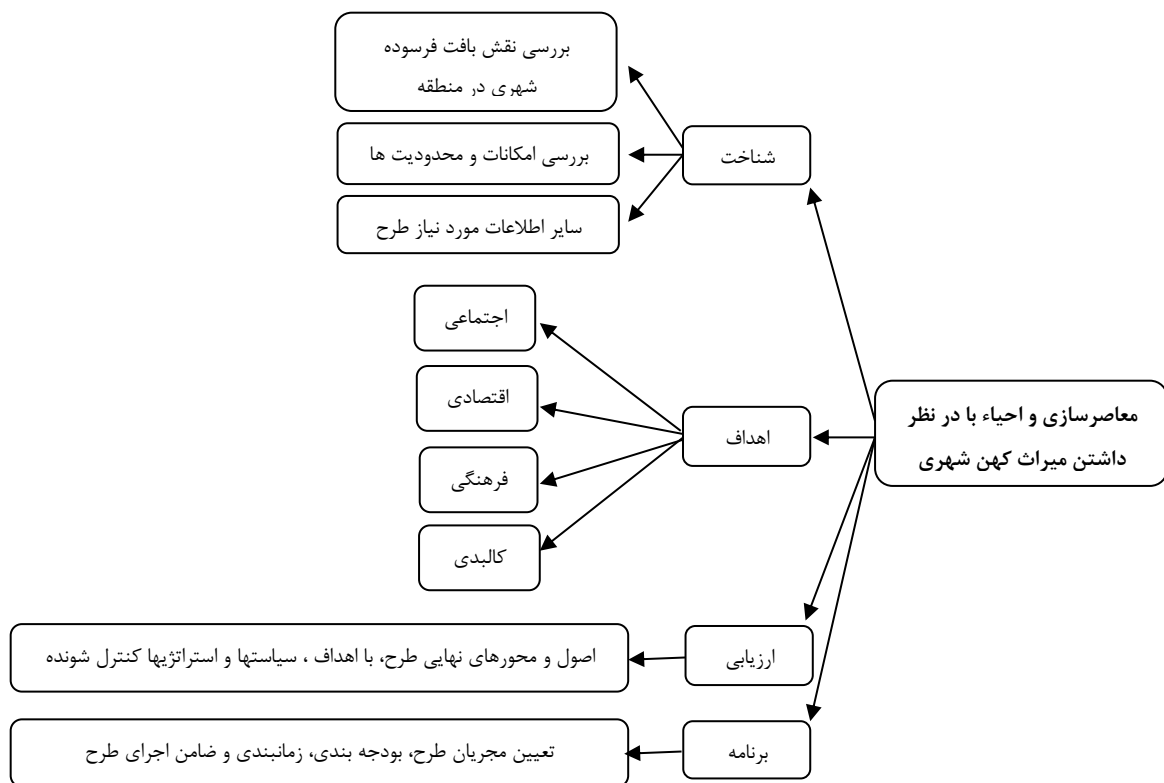
اهداف مورد نظر جهت باززنده سازی بافت های شهری	شناخت بافت های فرسوده یا نیازمند روانبخشی
اهداف مورد نظر جهت باززنده سازی بافت های شهری	بررسی و کشف علل فرسودگی بافت های شهری و تغییر عملکرد آن
	رفع مشکلات این بافت ها و دادن زندگی به آن ها
	حفظ ارزشهای معماری فرهنگی سنتی این بافت ها
	تأمین نیازمندی ها و خدمات جهت رفاه سکنه ای که در آن زندگی می کنند.

جدول شماره ۲- اهداف باززنده سازی بافت های کهن شهری ایران (ماخذ: نگارندگان)

نتیجه گیری

با توجه به تجارب ارزنده می توان نتیجه گرفت که در مسیر بازسازی و ساماندهی برای شهرها و علی الخصوص معماری معاصر ایران که نیاز به مدرن کردن این راه حل ها متناسب با پیشرفت علمی زمان باشد را نمی توان عینا آن ها را به کار بست ولی می توان از تجربیات ارزنده آن ها الهام گرفت. با این دید برای احیا ، معاصر سازی بافت های فرسوده ای و میراث کهن که می خواهیم طرحی ارائه دهیم اولاً هویت انسانی آن را مشخص و معلوم داریم و بدانیم توقعات روحی و مادی او از مسکن خود، اداره ، مدرسه ... از جهت طراحی و برنامه ریزی شهری چیست و ثانیاً: در طرح ریزی و برنامه ریزی بین مزایای شهری معاصر و شخصیت اصیل و فرهنگ ایرانی تلفیق به وجود آوریم تا بدین وسیله بتوانیم الگوی مناسب برای شهرهای ایران ارائه دهیم.

اصطلاح احیای بافت، به عنوان امری همه جانبه گرا و جامع در شکل درست خود، فرآیندی پویا و توانمند است که هدف آن بازگرداندن فعالیت و سرزندگی به محدوده می باشد و برای رسیدن به این هدف در چهار مورد شناخت، اهداف، ارزیابی و برنامه و در ابعاد کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، به بهسازی و نوسازی کالبدی، بهسازی اقتصادی و رونق بخشی حضور مردم و تعاملات اجتماعی صحیح می پردازند. این فرآیند، با تاکید و توجه به ارزش هایی که یک بافت تاریخی داراست، با شناخت و درک و ابعاد خاص فرسودگی که هر گستره ای به آن دچار است آغاز می شود؛ سپس به قوت ها و فرصت های ناشی از آنها و ارائه راهبردها براساس داشته های بافت، می پردازد؛ بعد از آن، ارائه راهکارها و ضوابط لازم، ارائه می گردد که این امور، با تعیین مسئولیت دقیق و مناسب گردانیده می شوند تا این اطمینان حاصل آید که امر احیا به خوبی پیگیری شده باشد.

نمودار شماره ۴- مدل سیستماتیک برنامه ریزی (ماخذ: کلانتری، ۱۳۸۵ و نگارندگان با تغییر و اصلاح)

منابع

- ۱- کلانتری، علی، ۱۳۸۵، طرح‌های توسعه شهری در دست انداز سوء مدیریت‌ها گفتگو با، جلیل‌اللهیان رئیس نهاد تهیه کننده طرح جامع تهران نشریه شهر و ساختمان، سال ۴ شماره.
- ۲- مهدی نژاد، سمانه؛ شقاقی، شهریار (۱۳۹۸)، طراحی شهری؛ مبتنی بر مفهوم دیدهای متوالی (خیابان کارگر جنوبی تهران (میدان راه آهن تهران تا میدان رازی تهران))، انتشارات دانشگاه ایوان‌کی، تهران.
- ۳- مهدی نژاد، سمانه (۱۳۹۶)، ارتقاء کیفیت بصری-کالبدی فضای شهری مبتنی بر مفهوم دیدهای متوالی (نمونه موردی: میدان راه آهن تهران تا میدان رازی (گمرک))، پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، مؤسسه آموزش عالی سراج.
- ۴- پورا کبری، علی؛ موسویان، سیدمجتبی (۱۳۹۶). «احیاء بناهای تاریخی به منظور حفاظت و نقش سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری»، نشریه احیاء بناها و بافت های تاریخی، شماره ۱، ۱۱-۱۵.
- ۵- ابونئی، رضا، صادق احمدی، مهدی و ندیمی، هادی. (۱۳۹۶). هفت مفهوم مؤثر در اسناد بین‌المللی حفاظت پس از منشور ونیز بر حفاظت از میراث روستایی. دو فصلنامه علمی- پژوهشی مرمت و معماری ایران، سال هفتم، شماره سیزدهم.
- ۶- پرویزی، الهام، بمانیان، محمدرضا و مهدوی نژاد، محمدجواد. (۱۳۹۵). شناسایی معیارهای ذهنیت اصیل در معماری جدید بافت‌های باارزش تاریخی در جهت ارتقای هویت کالبدی بافت تاریخی (نمونه موردی بافت تاریخی عودلاجان محله امامزاده یحیی). دو فصلنامه علمی- پژوهشی مرمت و معماری ایران، سال ششم، شماره یازدهم.
- ۷- سامانیان صمد، حجت، مهدی و محتشم، عادل. (۱۳۹۶). واکاوی تاریخی و انتظام زمانمند ارزش‌ها در حفاظت و مرمت آثار تاریخی- فرهنگی با استناد به آراء اندیشمندان و اسناد جهانی. تاریخ و فرهنگ (مطالعات اسلامی)، دوره ۴۹، شماره ۹۸؛ از صفحه ۹ تا صفحه ۳۶.
- ۸- قادریان، مسعود. (۱۳۹۶). بررسی موردی: دستور کار طراحی سایت ایلچی خان در بافت تاریخی یزد. دو فصلنامه دانشگاه هنر، نامه معماری و شهرسازی، شماره ۱۹.
- ۹- قره بگلو، مینو، نژاد ابراهیمی، احد و اردبیلی، ایلقار. (۱۳۹۸). معماری میان افزایش رویکردی میان‌رشته‌ای برای طراحی در بافت تاریخی؛ نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز. باغ نظر، ۱۶(۷۶)، ۵۷-۶۸.
- ۱۰- مظفر، فرهنگ، بهزاد فر، مصطفی و راست بین، ساجده. (۱۳۹۶). ارائه مدل مفهومی بهینه‌سازی متعامل شبکه جریان‌های سواره و پیاده شهری؛ گامی نوین در راستای برنامه‌ریزی تحقق‌پذیر جهت بازآفرینی بافت‌های تاریخی. نشریه معماری و شهرسازی آرمان‌شهر شماره ۱۹. صفحه: ۲۵۶-۲۳۵.
- ۱۱- انصاری، مجتبی، بمانیان محمدرضا، محمدجواد مهدوی‌نژاد، و سیدمحمد مهدی حسینی کیا (۱۳۹۱). مکان یابی محوطه های گردشگری طبیعی بر اساس اصول
- ۱۲- معماری منظر؛ کاربرد ترکیبی گروه مباحثه متمرکز FGD و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی AHP، مدیریت شهری، بهار و تابستان ۱۳۹۱، شماره ۲۹، صص ۷-۲۲.
- ۱۳- حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه (۱۳۸۲) اصطلاحات و واژه شناسی مرمت، فصلنامه هفت شهر شماره ۱۲ و ۱۳
- ۱۴- حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه (۱۳۸۱) مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطع‌نامه‌های جهانی، روش‌ها و اقدامات شهری تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۵- حناچی، پیروز و پورسراجیان، محمود، (۱۳۹۱) احیای بافت شهری تاریخی (بارویکرد مشارکت)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۶- دیبا، داراب و اردلان، امیرهوشنگ، (۱۳۷۷). نگاهی به مهندسی ساختمان و معماری معاصر ایران، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- ۱۷- شایگان، داریوش (۱۳۷۰) در جستجوی فضاهای گمشده، نشریه کلک شماره ۲۳ و ۲۴
- ۱۸- شوای، فرانسواز (۱۳۷۵) شهرسازی؛ واقعیات و تخیلات، ترجمه سید محسن حبیبی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۹- فیلندن، برنارد و یوکیلتویوکا (۱۳۸۲) ارزشگذاری به منظور حفاظت، ترجمه معلمی، بهرام، فصلنامه هفت شهر شماره ۱۲ و ۱۳.
- ۲۰- قدیری، بهرام، (۱۳۸۵) ساختارهای جدید در محیط های تاریخی، تهران: انتشارات فرهنگ و معماری.
- ۲۱- مهدوی نژاد، محمدجواد، محمدرضا بمانیان و ندا خاکسار (۱۳۸۹). هویت معماری، تبیین معنای هویت در دوره‌های پیشامدرن، مدرن و فرامدرن، هویت شهر، شماره ۷، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، صص ۱۱۳-۱۲۲.
- ۲۲- مهدوی نژاد، محمدجواد (۱۳۸۱) هنر اسلامی، در چالش با مفاهیم معاصر و افق‌های جدید، هنرهای زیبا، شماره ۱۲، صص ۲۳-۳۲.
- ۲۳- مهدوی نژاد، محمدجواد (۱۳۸۴) آموزش نقد معماری؛ تقویت خلاقیت دانشجویان برای تحلیل همه‌جانبه آثار معماری، هنرهای زیبا، شماره ۲۳، صص ۶۹-۷۶.
- ۲۴- مهدوی نژاد، محمدجواد، محمدرضا بمانیان و معصومه مولایی (۱۳۹۰) فرآیند طراحی زمینه‌گرا - تجربه معماری ۸۹-۱۳۸۸، نقش جهان، پاییز و زمستان ۱۳۹۰، صص ۲۱-۳۴.
- ۲۵- مهدوی‌نژاد، محمدجواد (۱۳۸۳) حکمت معماری اسلامی ایران- جست‌وجو در ژرف ساخت‌های معنوی معماری اسلامی ایران، هنرهای زیبا، شماره ۱۹، صص ۵۷-۶۶.

- ۲۶- مهدوی نژاد، محمدجواد، محمدرضا بمانیان و معصومه امینی (۱۳۹۲) ارائه الگوها و روش های مطلوب تبدیل شهر تهران به شهر آموزش دهنده با تاکید بر اصول و تجارب جهانی، مدیریت شهری، بهار و تابستان ۱۳۹۲، شماره ۳۱، صص ۸۳-۱۰۶.
- ۲۷- مهدوی نژاد، محمدجواد، مهدی حمزه نژاد و مهتاب کامیاب (۱۳۹۱) اصول طراحی و ساخت مصلی مبتنی بر فرهنگ اسلامی در معماری معاصر ایران، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، پاییز ۱۳۹۱، ۳ (۹)، صص ۳۷-۴۷.
- ۲۸- هاشم نژاد، هاشم، (۱۳۸۲) تبلور و صیانت فرهنگ معماری در گروهی احیای بافتها و ارزشهای تاریخی، فصلنامه هفت شهر شماره ۱۲ و ۱۳.

29-American Planning Association. (APA), (2016), Planning and Urban Design Standards, John Wiley and Sons, Inc., New York.

30-Smart Growth Network. (SGN), (2012), About Smart Growth, www.smartgrowth.org/about.

31-Lehmann, S. (2018), Sustainable Construction for Urban Infill Development Using Engineered Massive Wood Panel Systems Sustainability, 4(12), 2707-2742.

32-McConnell, V. & Wiley, K. (2016), Infill Development: Perspectives and Evidence from Economics and Planning, Washington, D.C: Resources for the future.

33-Listokin, D., Walker, C., Ewing, R., Cuddy, M. & Cander, A. (2015), Infill development Standards and Policy Guide. Retrieved from pdfs/۲۰۰۶_۶_rev۲۰۰۷_۴_infill_dev_stds.pdf.

34-Macdonald, S. (2018), Contemporary architecture in historical urban environment. Conservation Perspectives-The Ghetty Conservation Newsletter on Historic Cities, 26(2), 13-15.